

Beata Szluz

Konsultant naukowy

Narzędzia Oceny Zasobów Pomocy Społecznej – efektywne wykorzystanie

Nowelizacja ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2009 r., nr 175, poz. 1362, z późn. zm., art. 16a) wprowadziła obowiązek corocznego przygotowywania przez gminy, powiaty i samorząd województwa oceny zasobów pomocy społecznej (OZPS). Ocena zasobów pomocy społecznej zastąpiła od 2012 r. dotychczas przygotowywany przez jednostki samorządu terytorialnego bilans potrzeb pomocy społecznej.

Ocena zasobów pomocy społecznej powinna zostać sporządzona w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej i demograficznej, a zasoby, o których mowa, które w szczególności obejmują: infrastrukturę, kadre, organizacje pozarządowe i nakłady finansowe na zadania z pomocy społecznej bez względu na podmiot je finansujący i realizujący (art. 16 a, p.1 i 2). Ocena, o której mowa, obejmuje osoby i rodziny korzystające z pomocy społecznej, rodzaje ich problemów oraz ich rozkład ilościowy (art.16 a, p. 3). Ocena zasobów powinna zostać przedstawiona przez organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego co roku do dnia 30 kwietnia odpowiednio Radzie Gminy, Radzie Powiatu, a do dnia 30 czerwca sejmikowi województwa właściwej jednostki samorządu terytorialnego. Ocena wraz z rekomendacjami ma być podstawą do planowania budżetu na rok następny (art.16a, p.4). Następnie, samorząd województwa jest zobligowany do przekazania oceny zasobów pomocy społecznej sporządzonej na podstawie ocen przygotowanych przez gminy i powiaty z obszaru województwa, właściwemu wojewodzie do 31 lipca każdego roku (art. 21 pkt. 8).

Instytut Rozwoju Służb Społecznych w Warszawie w ramach projektu systemowego EFS nr 1.16 „Koordynacja na rzecz aktywnej integracji” przygotował narzędzie umożliwiające ocenę zasobów pomocy społecznej dla gmin i powiatów oraz województw. Narzędzie zostało

LIDER PROJEKTU

Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie

ul. Hetmańska 9, 35-045 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl

PARTNERZY PROJEKTU

Województwo
Podkarpackie

Województwo
Lubelskie

Województwo
Podlaskie

Województwo
Świętokrzyskie

Województwo
Mazowieckie

umieszczone w systemie CAS (Centralna Aplikacja Statystyczna), należącym do Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (MRPiPS) i składa się z następujących części:

1. Dane o sytuacji demograficznej i społecznej w gminie i powiecie.
2. Dane o osobach i rodzinach korzystających z pomocy społecznej w gminie i powiecie.
3. Dane o zasobach pomocy społecznej w gminie i powiecie.
4. Wskaźniki oceny dla gminy i powiatu.

Dane potrzebne do uzupełnienia formularza zostały częściowo zasilone ze sprawozdań resortowych, jednorazowych, zbiorów centralnych oraz systemów innych instytucji. Są to m.in. dane dotyczące jednostek organizacyjnych pomocy społecznej (SAC-MPiPS 03), świadczeń rodzinnych (MPiPS-DSR), funduszu alimentacyjnego (QuickStat, sFundusz, aplikacje dziedzinowe), dane demograficzne (GUS – Bank Danych Lokalnych), dane Ministerstwa Rodziny, Pracy Polityki Społecznej (dane ze zbiorów centralnych), dane Ministerstwa Edukacji Narodowej (SIO). Narzędzie zostało po raz pierwszy użyte wiosną 2012 roku w trakcie oceny zasobów pomocy społecznej za rok 2011. Dla jednostek gminnych i powiatowych został przygotowany wspólny formularz, uwzględniający ich odrębne zadania wynikające z Ustawy o pomocy społecznej poprzez udostępnienie do edycji komórek właściwych do wypełnienia. Dodatkowo, użytkownicy mają możliwość wyłączenia komórek sprawozdania w sytuacjach, gdy dane zjawisko ich nie dotyczy. Należy także zaznaczyć, że jednostki przekazujące sprawozdania mają swobodną możliwość edycji danych wstępnie zasilanych z innych sprawozdań, w tym również za ubiegłe lata, stąd mogą zdarzyć się korekty danych, czego wynikiem mogą być pewne różnice w prezentowanych danych, w stosunku do roku ubiegłego.

FORMULARZ OZPS

- Wprowadzenie
- Dane o sytuacji demograficznej i społecznej
- Dane o korzystających z pomocy i wsparcia
 - GMINA – ZADANIA OPS ORAZ MOPS, MOPR
 - POWIAT – ZADANIA PCPR ORAZ MOPR

LIDER PROJEKTU

Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie

ul. Hetmańska 9, 35-045 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl

PARTNERZY PROJEKTU

Województwo
Podkarpackie

Województwo
Lubelskie

Województwo
Podlaskie

Województwo
Świętokrzyskie

Województwo
Mazowieckie

- Inne rodzaje pomocy i świadczeń
- Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia
- Kadra jednostki organizacyjnej pomocy społecznej
 - Zatrudnienie pomocnicze w jednostce organizacyjnej pomocy społecznej
 - Zespoły pracy socjalnej i integracji społecznej w jednostce pomocy społecznej
- Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej w budżecie jednostki samorządu terytorialnego
- Aktywność projektowo-konkursowa jednostki organizacyjnej pomocy społecznej
- Współpraca z organizacjami pozarządowymi – zadania zlecone w obszarze pomocy i wsparcia
- Opis metodologii kategorii MIESZKAŃCY (w osobach), źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych.

ŹRÓDŁA INFORMACJI:

- **Systemy zewnętrzne** – zasilanie komórek formularza OZPS następuje z systemów informatycznych CAS (obszar pomocy społecznej, świadczeń rodzinnych, pieczy zastępczej), POMOST, MEN-SIO, GUS.
- **System wewnętrzny** jednostki organizacyjnej pomocy społecznej - tj. „własne dane” - oznacza konieczność wprowadzenia danych do komórek formularza na podstawie posiadanych informacji, własnych raportów oraz wyników badań. Wprowadzenie tych danych ma na celu wskazanie potrzeby posiadania informacji do przeprowadzenia analiz i sformułowania rekomendacji.

OZPS ukazuje:

- powody najczęstszego korzystają mieszkańców ze wsparcia systemu,
- jaki rodzaj świadczeń pobierają,
- jaki jest wiek oraz płeć klientów,
- ilu spośród nich to klienci długotrwale korzystający z pomocy społecznej,
- jakim zasobem instytucjonalnym dysponuje województwo,
- jakie środki finansowe wydatkowane są na niektóre zadania pomocy społecznej,

LIDER PROJEKTU

Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie

ul. Hetmańska 9, 35-045 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl

PARTNERZY PROJEKTU

Województwo
Podkarpackie

Województwo
Lubelskie

Województwo
Podlaskie

Województwo
Świętokrzyskie

Województwo
Mazowieckie

- jaka jest aktywność projektowo-konkursowa samorządów gminnych i powiatowych.

Dane dotyczące pomocy społecznej zbierane są według następujących kroków:

- ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy społecznej w ramach jednego województwa przekazują dane za pomocą formularza umieszczonego w systemie CAS do Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej;
- regionalny ośrodek pomocy społecznej na podstawie danych z gmin i powiatów przygotowuje raport regionalny, który po przyjęciu go przez Sejmik Województwa trafia do Wojewody.

Wykorzystania danych z gminnych i powiatowych ocen do kreowania regionalnej polityki społecznej:

- wykorzystanie danych z gminnych i powiatowych ocen w przygotowaniu regionalnych strategii polityki społecznej,
- wykorzystanie danych z gminnych i powiatowych ocen do monitorowania regionalnych strategii polityki społecznej,
- wykorzystanie danych z gminnych i powiatowych ocen w realizacji Regionalnych Programów Operacyjnych (RPO) w zakresie włączenia społecznego.

–

Korzystanie z oceny zasobów pomocy społecznej – wyniki badania ankietowego (MRPiPS, 2018, s. 11-28).

"Badane ośrodki pomocy społecznej za najbardziej użyteczne (wskazane odpowiedzi „bardzo użyteczne” lub „użyteczne”) uznają rozdziały formularza raportujące o sytuacji w zakresie korzystających z pomocy społecznej (80,1% wskazań), zadań OPS (70,1% wskazań) oraz rozdział dotyczący środków finansowych (69,2% wskazań). Rozdziały dotyczące innych świadczeń oraz zasobów kadrowych są oceniane jako użyteczne przez około 60% badanych ośrodków, natomiast informacje demograficzne są oceniane jako użyteczne przez nieco ponad połowę badanych ośrodków pomocy społecznej (56,5% wskazań).

LIDER PROJEKTU

Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie

ul. Hetmańska 9, 35-045 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl

PARTNERZY PROJEKTU

Województwo
Podkarpackie

Województwo
Lubelskie

Województwo
Podlaskie

Województwo
Świętokrzyskie

Województwo
Mazowieckie

Najmniej użytecznymi w opinii badanych ośrodków pomocy społecznej formularza rozdziałami OZPS w systemie CAS okazały się części dotyczące wskaźników, współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz aktywności projektowej. Tylko 43,6% ośrodków wskazało, że wskaźniki są dla nich użyteczną formą informacji, a aż 31,4% wskazało, że są w ogóle nieużyteczne lub mało użyteczne. Ankieta nie pozwala na pogłębioną analizę przyczyn niskiej użyteczności wskaźników. Pewne światło rzucają na ten problem informacje pozyskane w trakcie konsultacji z przedstawicielami ROPS. Wśród przyczyn nieużyteczności wskaźników można wskazać ich niską przejrzystość i trudności interpretacyjne, szczególnie kiedy wskaźniki mają być przedstawiana na Radach Gmin i Radach Powiatów; nieodzwierciedlanie faktycznych problemów dotyczących funkcjonowania pomocy społecznej na poziomie lokalnym oraz niestabilność kadry wynikającą z rotacji pracowników.

Ocena użyteczności poszczególnych rozdziałów formularza umieszczonego w systemie CAS przez powiatowe centra pomocy rodzinie jest nieco odmienna, chociaż również za najbardziej użyteczne uznawane są rozdziały bezpośrednio odnoszące się do działań prowadzonych przez PCPR-y. Najbardziej użytecznymi w opinii pracowników badanych PCPR rozdziałami są zadania PCPR (70,1% wskazań), następnie zasoby kadrowe (61,4% wskazań) oraz środki finansowe (60,9% wskazań). Jednak interpretując te wyniki należy podkreślić, że powiatowe centra pomocy rodzinie wypełniają jedynie część formularza, a zakres gromadzonych danych jest znacznie mniejszy niż w ośrodkach pomocy społecznej. Jako obszar informacji mało użytecznych zostały wskazane dane demograficzne oraz wskaźniki. Dla obu kategorii około 38% badanych jednostek wskazało, że dane te są w ogóle nieużyteczne lub mało użyteczne, a między 35% a 38% badanych wskazało, że dane są użyteczne. Kolejne pytania ankiety dotyczyły pozyskiwania danych na potrzeby realizacji oceny zasobów pomocy społecznej. Na pytanie, czy jednostki stosują własne, dodatkowe formularze pozwalające na pozyskiwanie danych do oceny zasobów pomocy społecznej, 14% badanych ośrodków pomocy społecznej i 13,6% badanych powiatowych centrów pomocy społecznej wskazało stosowanie takich form. Dodatkowe formularze mogą oznaczać karty służące do zbierania danych z poziomu gminy lub powiatu opracowane przez regionalne ośrodki polityki społecznej⁵ lub powiaty. Ponadto, ośrodki mogą stosować własne formularze lub przysyłać fragmenty formularza oceny zasobów pomocy społecznej do innych instytucji,

LIDER PROJEKTU

Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie

ul. Hetmańska 9, 35-045 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl

PARTNERZY PROJEKTU

Województwo
Podkarpackie

Województwo
Lubelskie

Województwo
Podlaskie

Województwo
Świętokrzyskie

Województwo
Mazowieckie

z których pozyskują dane dotyczące obszarów ujętych w ocenie zasobów, do których dane nie są w posiadaniu ośrodków pomocy społecznej lub powiatowych centrów pomocy rodzinie. Do takich danych należą informacje dotyczące systemu edukacji (np. liczba przedszkoli, liczba miejsc w przedszkolach) lub rynku pracy (np. liczba osób bezrobotnych).

Dominującym sposobem pozyskiwania danych do oceny zasobów społecznych wykraczających swoim zakresem poza problematykę pomocy społecznej i świadczeń udzielanych przez powiatowe centra pomocy rodzinie jest pozyskanie ich bezpośrednio od lokalnych instytucji. 85,6% badanych ośrodków pomocy społecznej i 89,7% badanych powiatowych centrów pomocy społecznej deklaruje ten sposób pozyskiwania danych. W drugiej kolejności, jednostki pomocy społecznej korzystają z własnych zasobów w celu poszukiwania danych do oceny zasobów pomocy społecznej. Około 9% badanych jednostek deklaruje pozyskiwanie danych w inny sposób. Natomiast niecały 1% nie pozyskuje dodatkowych danych do oceny zasobów pomocy społecznej.

Kontakty z instytucjami spoza systemu pomocy społecznej w celu pozyskania danych do przygotowania oceny zasobów pomocy społecznej wynikają z zakresu formularza wypełnianego przez ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie. Badane ośrodki pomocy społecznej najczęściej pozyskują dane z powiatowych urzędów pracy (89,6%), instytucji systemu edukacji (74,8%) oraz z innych instytucji (54%). Nieco ponad 40% badanych ośrodków pomocy społecznej pozyskuje dane z instytucji pozarządowych.

Niespełna co czwarty badany ośrodek pomocy społecznej korzysta w celu wypełnienia formularza z danych instytucji systemu opieki zdrowotnej, a co trzeci z danych pochodzących z wojewódzkich urzędów statystycznych. Powiatowe centra pomocy rodzinie najczęściej korzystają z danych dotyczących sytuacji na rynku pracy pochodzących z powiatowych urzędów pracy. Co drugi badany PCPR deklaruje również korzystanie z informacji pochodzącej z podmiotów ekonomii społecznej oraz reintegracji społecznej i zawodowej. Blisko co drugie (45,1%) badane powiatowe centrum pomocy rodzinie pozyskuje informacje od organizacji trzeciego sektora, a co trzecie (32,6%) z wojewódzkich urzędów statystycznych. Ostatnie pytanie ankiety dotyczyło postrzegania barier i przeszkód w sporządzaniu rokrocznie oceny zasobów pomocy społecznej. Respondenci zostali poproszeni o wskazanie 3 najistotniejszych ich zdaniem barier. Do najczęściej wskazywanych trudności

LIDER PROJEKTU

Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie

ul. Hetmańska 9, 35-045 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl

PARTNERZY PROJEKTU

Województwo
Podkarpackie

Województwo
Lubelskie

Województwo
Podlaskie

Województwo
Świętokrzyskie

Województwo
Mazowieckie

przez badane ośrodki pomocy społecznej należą duża szczegółowość kwestionariusza i jego obszerność (odpowiednio 60,1% i 56,8% wskazań). Blisko co czwarty badany ośrodek pomocy społecznej wskazał na niedostateczną liczbę kadry do sporządzania oceny, a co trzeci brak zainteresowania danymi zebranych w ocenie przez decydentów na poziomie gminy (Radę Gminy). Również blisko co czwarty badany ośrodek pomocy społecznej jako problem wskazał zbyt krótki czas na sporządzenie oceny zasobów pomocy społecznej (24,3%) i problemy z pozyskaniem danych do kwestionariusza (23,7%). Jednocześnie stosunkowo dobrze postrzegany jest system informatyczny, w którym funkcjonuje narzędzie oceny zasobów pomocy społecznej. Kwestionariusz postrzegany jest też jako stosunkowo kompletny – tylko co dziesiąta badana jednostka wskazała, że nie zawiera istotnych dla lokalnej polityki elementów. 7,6% badanych ośrodków pomocy społecznej stwierdziło, że nie widzi żadnych barier w sporządzaniu oceny zasobów pomocy społecznej. Badane powiatowe centra pomocy rodzinie, podobnie jak ośrodki pomocy społecznej, wśród barier najczęściej wskazywały nadmierną szczegółowość kwestionariusza oraz nadmierną liczbę rozdziałów kwestionariusza (odpowiednio 53,8% i 49,5%). Blisko co trzeci badany PCPR (28,3% wskazywał na brak kadr do sporządzania oceny zasobów pomocy społecznej. Kolejnymi zgłaszanymi problemami była niska przejrzystość kwestionariusza (27,7%) oraz problemy z pozyskaniem danych do kwestionariusza (również 27,7%).

W trakcie konsultacji z przedstawicielami regionalnych ośrodków polityki społecznej w dyskusji podniesione zostały również kwestie barier w realizacji OZPS pozwalające na doprecyzowanie powyższych wyników. Podkreślono problemu z terminowością zbierania danych do oceny zasobów pomocy społecznej oraz ich prawidłowością. Problemami zgłaszanymi przez przedstawicieli ROPS były dostępność danych za żądany okres (np. w rozdziale demografia w 2016 r. zaciągane były dane za rok poprzedni w stosunku do roku oceny, ale w 2017 r. zaciągnięte zostały dane aktualne obejmujące pierwszą połowę roku) oraz brak możliwości skorygowania danych i różnice w danych prezentowanych w OZPS i w innych sprawozdaniach wynikające z różnych okresów sprawozdawczych i korekt wprowadzanych pomiędzy poszczególnymi terminami przekazywania sprawozdań (np. MPiPS-03, MPiPS-05). Problemem są również braki kadrowe i znaczna rotacja kadr, co niejednokrotnie skutkuje nieodpowiednim przygotowaniem kadr do wypełniania formularza,

LIDER PROJEKTU

Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie

ul. Hetmańska 9, 35-045 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl

PARTNERZY PROJEKTU

Województwo
Podkarpackie

Województwo
Lubelskie

Województwo
Podlaskie

Województwo
Świętokrzyskie

Województwo
Mazowieckie

z czego wynika potrzeba prowadzenia działań informacyjnych i edukacyjnych w zakresie poprawnego wypełniania formularza OZPS i możliwości jego wykorzystania w celu formułowania lokalnej polityki społecznej.

Podsumowując, wyniki badania ankietowego wśród gmin i powiatów wskazują na:

- Powszechne korzystanie z narzędzia OZPS w systemie CAS przy formułowaniu oceny zasobów pomocy społecznej zgodnie z art. 16a ustawy z dn. 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej;
- Wydruk formularza OZPS z systemu CAS jest najczęściej wykorzystywaną formą prezentacji oceny zasobów pomocy społecznej dla władz lokalnych. Analiza pokazuje, że gminy i powiatu formułują na podstawie OZPS notatki informacyjne, krótkie sprawozdania czy prezentacje dla Rad Gmin i Powiatów, ale nie jest to praktyka częsta. Zakres prezentowanych danych i informacji oraz sposób prezentacji są bardzo zróżnicowane: od listów wprowadzających, przez jednostronicowe wnioski i rekomendacje po krótkie raporty analityczne, niekiedy w formie prezentacji ustnej.
- Ocena użyteczności poszczególnych rozdziałów formularza OZPS w systemie CAS wyrażona w ankiecie wskazuje na wysoką użyteczność rozdziałów opisujących bezpośrednie działania jednostek pomocy społecznej (OPS i PCPR) i niższą użyteczność rozdziałów odnoszących się do sytuacji zewnętrznej (demograficznej, aktywności organizacji trzeciego sektora).
- Nisko oceniana jest użyteczność informacji o demografii, szczególnie przez PCPR-y, co jest nieco zaskakujące biorąc pod uwagę postępujący proces starzenia się społeczeństwa i fakt, że informacje dla Rad Gmin i Powiatów często odwołują się do danych dotyczących zmian demograficznych, a rekomendacje dotyczą poszerzenia świadczeń dla osób starszych. Można jedynie przypuszczać, że informacja ta nie jest oceniana jako użyteczna, dopóki nie jest odniesiona bezpośrednio do świadczeń przyznawanych w pomocy społecznej bądź nie ma przełożenia na wskaźniki.
- Najmniej użyteczny w opinii korzystających z formularza OZPS w systemie CAS jest rozdział dotyczący wskaźników.
- Wśród najczęstszych barier korzystania z narzędzia OZPS wskazywane są nadmierna szczegółowość i obszerność formularza oraz braki kadrowe, szczególnie dokuczliwe

LIDER PROJEKTU

Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie

ul. Hetmańska 9, 35-045 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl

PARTNERZY PROJEKTU

Województwo
Podkarpackie

Województwo
Lubelskie

Województwo
Podlaskie

Województwo
Świętokrzyskie

Województwo
Mazowieckie

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Projekt „Liderzy kooperacji”
realizowany w ramach Programu Operacyjnego Wiedza, Edukacja, Rozwój finansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego na lata 2014-2020

przy sporządzaniu oceny pod presją czasu i z wymogiem terminowości” (MRPiPS, 2018, s. 19-28).

Bibliografia:

1. **MRPiPS** (2018), *Raport z przeglądu formularzy OZPS na poziomie gminy i powiatu oraz z konsultacji regionalnych. Projekt pod nazwą „Narzędzie agregowania i monitorowania danych w obszarze włączenia społecznego”*, Warszawa.
2. Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz. U. z 2009 r., nr 175, poz. 1362, z późn. zm.

LIDER PROJEKTU

Województwo Podkarpackie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie

ul. Hetmańska 9, 35-045 Rzeszów tel. 17 747 06 00 fax. 17 747 06 01 e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl www.rops.rzeszow.pl

PARTNERZY PROJEKTU

Województwo
Podkarpackie

Województwo
Lubelskie

Województwo
Podlaskie

Województwo
Świętokrzyskie

Województwo
Mazowieckie